

Illés György

Szökés a börtönből

Bornemisza Péter
(1535-1584)

Régi irodalmunk talán legszínesebb egyénisége Bornemisza Péter prédikátor. Diákkorától kezdve állandó harcban, üldöztetésben élt. Sokszor került összeütközésbe a világi s egyházi hatóságokkal.

1553

A tizennyolc esztendő kassai diák egyik csínytevése beugratásnak indult, de börtön lett belőle. Feledi Lestár kassai kapitány éppen imádkozott a „faképek” előtt, amikor valahonnan titokzatos angyali szó-

zat hangzott, s arra intette őt, hogy nem éppen a faképek előtti imádkozás az igazi hit jele. A derék kapitány először megijedt, majd észbe kapott: ez emberi hang volt, nem angyali. Elő is szedte a kemence mögött rejtőző Bornemiszát, s első dühének engedelmeskedve buzogányával jól helybenhagyta. Nem elégedett meg azonban a helyszíni bírsággal, a testi fenyítés után börtönbe is záratta.

Bornemisza két hetet töltött a kassai börtönben. Sőhajtozott, imádkozott. Minden bizonnyal a karácsonyt is ott töltötte, hiszen feltehetően december 23-án csukatta be a megtréfált kapitány. Pártfogót hiába keresett, még alig ismerték, kénytelen volt hát maga cselekedni. Álkuksot, feszítővasat szerzett és saját erejéből kiszabadult. Kétheti börtön után kísértelt az ajtón, s kifutott Kassa városából.

1564

Külföldi tanulmányai, diákoskodása után Bornemisza a lelkesi pályát választotta, s Balassi János várkapitánynál lett prédikátor Zólyomban. Már régóta szolgált, amikor „két főpispek” vádakkal a császár elé idéztette Bécsbe. Mivel vádolták? Egyrészt azzal, hogy

papságát nem a katolikus egyháztól szerezte. (Egyébként nincs adatunk arról, hol s mikor szentelték pappá.) Másrészt azzal, hogy pap léteire megházasodott. (Negyvenkilenc évet élt, s közben három feleségét s öt gyermekét temette el.) Harmadrészt „oltárrontással”, s azzal, hogy kenyérrel oszt úrvacsorát.

Bornemisza megjelent a kihallgatáson, ahol egy püspök négyszemközt beszélt vele, kettő pedig a szomszéd szobában hallgatózott. Bornemisza bátran védekezett, és még arra is módot talált, hogy vádlói képébe vágja: ha nem börtönnel büntetnék az igaz szót, szemükbe mondaná az igazságot. Jól érvelhetett, vagy a tekintélyes főúri pártfogói segítettek, mert a kihallgatásnak nem lett következménye, bántódása sem esett, hazatérhetett Zólyomba.

3. La Torre grande del castello con un pezzo di cannone, 2. Un bastione e 3. cannoni, 2. Un altro bastione, 4. Una Rondella con un picciolo cannone, 5. Un'altra Rondella, 6. Un'altra Rondella, 7. L'Alameda, 8. Due cannoni verso la Città, 9. Moribenti, e piccioli cannoni, 10. Torre uccisa del Castello, 11. Porta del Castello, 12. Porta di Kryffin, 13. Porta di Neuas, 14. Porta verso la Città, 15. Un'altra bastione, 16. Porta picciola, 17. quattro Rondelle altro la Città, 18. Porta uccisa, 19. Chiesa di S. Elisabetta, 20. Congiunzione delli 2 fiumi, 21. Mergina dove si trova oro puro,

Mert senkinek ennyi költségre nem ment se a mint Nagyságotoknak, kit hogy az gazdag VR Isten ket keppenis telt szerinus lelec szerinus nagy bűn az ő igerteti szerit meg teritlen Nagyságotoknak; enis kerem ő fölséget; Es intem azbő hiuekeris hogy ő kis kerienecrette bő aldalmati Nagyságotoknak. Es segicze ennel nagyob Salarkodasrais ti Nagyságotok. Ha az VR ő fölsége engedé ez van töbelisigyekezem szolgálni ti Nagyságotoknak. Engedgye ő szent fölsége leheffen az több hiuek közt Nagyságotoknakis lduedőssages epületre es öröcke vato örömetekre, mind ezec es mind egyeb igaz irafoknak oluafasa. Kincz segitsegerecadya az VR Isten az ő szent Fiaert az ő szent lölket fziutekben. Amen.

Nonna kezdetet vala Sempten, De midon
 minellfennek iij. Reg: xix. Iefabel elöte meg
 kelleto volna futamodnom: Vegerzetet es
 költ. Detrekö Varaba. xxij. Feb:
 Anno Salutis M. D. Lxxix.

BORNEMISZA PETER
Lelki Pafztor.

Bornemisza: Octoedik része az evangéliumokból való tanuságoknak (Sempte-Detrekő, 1579) ajánlásából.

Ettől kezdve azonban „élethalálharc” kezdődött a reformációt képviselő Bornemisza és a nagyszombati katolikus egyházi vezetés között. Legádázabb ellenségei: Verancsics Antal (1557-től egri püspök, 1569-től esztergomi érsek, 1572-től királyi helytartó) és Telegdi Miklós nagyszombati nagyprépost, az ellenreformáció egyik vezéralakja.

Hajsza indult Bornemisza ellen a nyomdája miatt, mert működtetéséhez királyi engedélyre lett volna szükség. Valójában azonban a Bornemisza-nyomda kiadványait akarták betiltani. Egyes források szerint Telegdi odáig merészkedett, hogy felbujtotta Bornemisza egyik német szolgáját: ölje meg a prédikátort. Ez nem sikerült, de a zólyomi

superintendenst kiátkozták az egyházból.

Ahogy az ellen-reformáció erősödött, Bornemisza pártfogói ellen is hajsza indult. 1569. október 12-én a pozsonyi országgyűlésen Balassi Jánost és

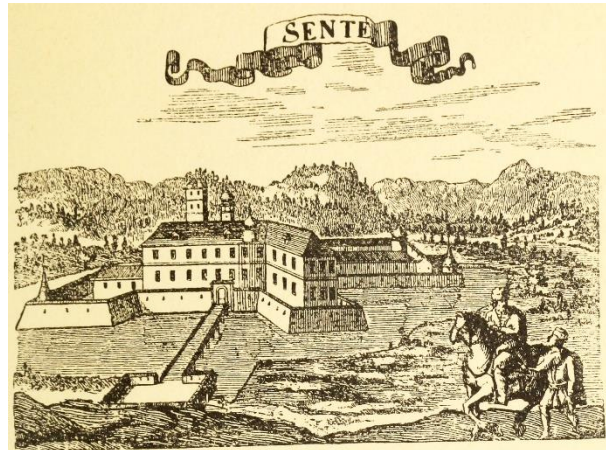
[illegible]

But no night - pale -

Dobó Istvánt hazaárulás vádjával letartóztatták. Bornemisza a diétán nyíltan osztogatta Telegdi Miklós ellen írott s kinyomtatott „Fejtegetés” című művét. Ezért nem került ugyan börtönbe, de menekülni kényszerült.

1572

Már Julius Salm gróf prédikátora volt Semptén. A katolikus egyház azonban itt se hagyta békén, többször is megvádolták pártfogójánál és támogatójánál. Sőt, 1572-ben a közvádlo beperelte, mert a közadók ellen bujtogatott.

Bornemisza viszont csak az egyházi adók visszatartása mellett érvelt, ezt írja:...ez hazugsággal vádolták: hogy az nemeseknek eszeket vesztették a császárnak való fizetésbe, és császárnak mindenkor engedetlenek.

A per miatt bántódás most sem érte, hiszen folytatta írói, prédikátori, nyomtatói munkáját.

1578

Viszonylag nyugodt évek után kezdődött igazi megpróbáltatása. Az új császár, Rudolf elfogatóparancsot adott ki ellene. Ebből még pártfogói megmentették, az „Ördögi kísértetek” megjelenése után viszont alig talált már támogatóra. Hiszen ez a kegyetlenül őszinte könyv nem kímélte a felvidéki főurakat, sőt prédikátortársait sem. A könyv megjelenése, a belőle más nyelvekre fordított részletek óriási vihart kavartak.

Kezdetben állásából távozásra akarták kényszeríteni, el kellett volna hagynia Semptét is. Bornemisza papi szék összehívását kérte, s Salm, bár neheztelt rá, eleget tett kérésének. A papi szék 1578 szeptemberében ült össze, tagjai Trencsén, Galgóc, Bazin, Szentgyörgy, Mácséd, Szenc lelké-

szei, közöttük például Lethenyi Pál, akit Bornemisza tett superintendensként tanítóból pappá, s Sibolti Demeter, Bornemisza egykori harcostársa. Az „Ördögi kísértetek” miatt sértődött prédikátorok elítélték Bornemiszát. Kiutasították Semptéről, s a könyv visszavonására ítélték. Ezt Bornemisza először vállalta, megígérte, aztán ígéretét visszavonta. 1578 decemberének utolsó napjaiban, vagy 1579 januárjának legelején kénytelen volt elhagyni Semptét. Ő maga így számolt be erről:

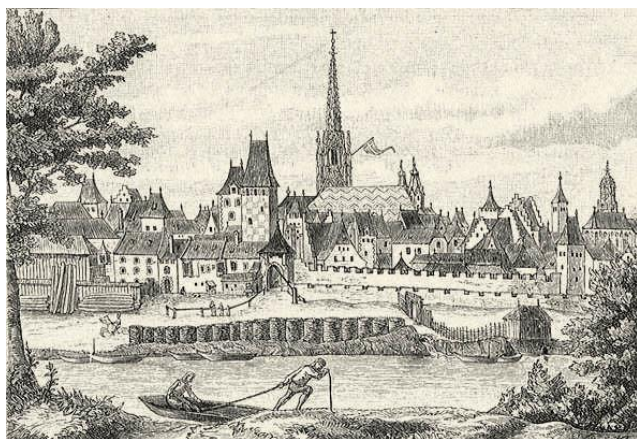

...hideg, fagyos esőbe fél esztendő's kicsin szoptatós gyermekecskéimmal, cselédestül üzettem ki én is, oly várasból, kinek hat esztendeig igen híven szolgáltam. Azért, hogy nem kedvezhettem senkinek az bűnnek megfeddésében. Kiben minemő főemberek, urak, nemesek, hízelkedő prédikátorok voltak részesek: ha értenéd, csodálkoznál rajta. Kik azután mindnyájan meg piroltak, de énvelem az Isten áldása hamar ismét elfelejtette, sőt örültem rajta én is, és sok hívek is.

Az üzött, kitagadott prédikátor a Balassi családhoz, Istvánhoz menekült Detrekő várába.

1579

Alig két hónappal a semptei kiűzetés után, a detrekői biztonság-
ból s nyugalomból Bornemisza Bécsbe ment. Sempte óta nyomá-
ban voltak, mert Bécsbe érkezése
napján este, a vacsora mellett el-
fogták. Bécsbe árultatás által meg-
fogattattam, estve, vacsora fölött az polgármester reámjövén sok német hacsí-
rokkal, papok tanácsiból és fejedelem akaratjából, három fogházban hordozván.

Az elfogatási parancsot Ernő főherceg adta ki, a „papok tanácsí” nyilván Telegdit jelenti, hiszen Neubeck Gáspár bécsi érsek börtönébe került. Miért kívánták felelősségre vonni? Mindenek-
előtt az „Ördögi kísértetek” miatt s
azért, mert prédikátorkodott, sőt
a superintendensi tiszte is el-
látta. Rábeszéléssel, fenyegetéssel
akarták vallomásra bírni, saját
szavai szerint:

Mikor röszketnék az bécsi pisepek és több papok előtt, kik az császár és herceg szavával nagy kínokkal fenyegetnek vala, és intnek vala, hogy az ő pápai hitekre hajlanék, mond végre egy jezsuvita, Imre, magyar nemzet, közülök, mindnyájok hallására: Légy bátor szívvel, azmely isten Lótót a Szodomának tűzéből megszabadította, tégedis megszabadíthat. Ez mondás megmondhatatlan nagy reménységet és édességet indított vala azkor bennem.

A magyar származású jezsuita pap biztatása a reménység mellett mást is jelenthetett. Három héttel letartóztatása után ugyanis Bornemisza az ablakon át megszökött emeleti börtönéből. Állítólag egy kosárban ereszkedett le, az ablakot s kilincseit reszelővel nyitotta ki, de a leereszkedésnél keze-lába megsérült. Szabad volt! Akadt, aki ki akarta szolgáltatni Telegdi Miklósnak, de sikerült Beckó várába menekülnie. Bánffy László rejtegette két hónapig. Innen nagy titokban visszatért Detrekőre, ahol még öt évig folytatta írói, könyvnyomtatói, prédikátori munkáját. Újabb pere már nem akadt, a kalandok s küzdelmek után néhány nyugodt évvel is megajándékozta az élet.

